

Epilog: Česká média na přelomu 80. a 90. let 20. století

A. Proces transformace médií

V rámci ekonomické, politické a společenské proměny odehrávající se na přelomu 80. a 90. let došlo i k transformaci médií – tedy k přeměně společenského postavení, ekonomického zakotvení a politického působení médií. Nastupovalo liberálně demokratické pojetí s tržními vztahy, dominujícím soukromým vlastnictvím a neoliberálním hodnotovým rámcem. Vzhledem k tomu, o jak zásadní změnu ve všech oblastech společenského života šlo, nevyhnula se ani médiím: nastal přechod z autoritářského modelu řízení médií sloužících propagandistickým a ideově osvětovým cílům režimu k liberálně demokratickému systému, v němž mají média být institucí svobody projevu, fórem sloužícím k diskusím o věcech veřejného zájmu a oblastí soukromého podnikání. Média bylo proto třeba oddělit od státu a najít nové formy jejich ekonomického, právního a společenského zakotvení. Dominantním řešením bylo vytvoření prostoru pro soukromé vlastníky médií a pro rozvoj médií jako podnikatelské aktivity. Tato změna se týkala všech tištěných médií a velké části vysílacích médií, kde se ustavil duální systém: vedle soukromých vysílacích médií vznikla po vzoru zemí západní Evropy také média veřejné služby. Těmto cílům odpovídaly i základní principy, na nichž se začala rozvíjet nová mediální legislativa. Klíčovým krokem ve vývoji českých médií bylo ustavení reklamního trhu, čímž byl zahájen proces komercializace médií (náklady na reklamu stouply z 3 milionů Kč v roce 1990 na 9 miliard v roce 1996). Pod tlakem tržních poměrů prošly mediální obsahy zřetelnou proměnou směřující k trivializaci a bulvarizaci.

B. Tištěná média

Pokud jde o tištěná média, docházelo k vyvázání existujících titulů z vlivu dosavadního vydavatele, obnovení titulů, které neměly v předcházejícím období dovoleno vycházet, a zakládání nových titulů. Tak proběhlo např. odstátnění deníku Mladá fronta nebo listu Rudé právo, řady regionálních listů i časopisů (z výše jmenovaných se tento proces týkal např. Vlasty, Mladého světa, Květů, Ohníčku a Mateřídoušky ad.). Další vývoj často směřoval k ustavení akciové společnosti zaměstnanců a jejich podíly pak často přešly odprodejem do rukou zahraničních vlastníků. Pro tyto tituly bylo příznačné, že se obsahově rychle přizpůsobily novým poměrům a v dalším období postupně měnily i grafickou podobu, včetně názvu (od Rudého práva k Právu a od Mladé fronty k MF Dnes, od Zemědělských novin k ZN apod.). Mezi obnovené tituly můžeme zařadit Lidové noviny, list za-

ložený na sklonku 19. století a symbolizující meziválečné, demokratické Československo. Pokud jde o zakládání nových titulů, vyšla v letech 1990–1992 řada deníků, které se vyznačovaly především snahou o deklaraci liberálně konzervativního či čistě konzervativního postoje (potřeba distancovat se od předlistopadového režimu vedla k tomu, že založení levicového periodika bylo považováno za společensky nepřijatelné). V této době vycházely listy jako Telegraf, Metropolitan, Prostor, Noviny či Občanské noviny a začaly se objevovat pokusy o založení bulvárních listů (Express, později Blesk). Objevily se také první pokusy o vydávání nových časopiseckých titulů, a to nejčastěji českých verzí zahraničních časopisů (Girl, Supergirl, Bravo ad.). Téměř všechny nově založené deníky postupně zanikly. Udržel se bulvární deník Blesk, který zřejmě zaplnil chybějící místo na trhu, a také Lidové noviny, jimž pomohla nejen jejich meziválečná minulost, ale také krátké samizdatové období na sklonku 80. let spjaté např. se jménem Václava Havla. Daleko větší životaschopnost prokázaly odstátněné a transformované listy – pokud se jim podařilo vyřešit vlastnické poměry (hlavně odtržení od společenské organizace či politické strany, která je vydávala) a dostat se do portfolia zahraničního vlastníka (což se s výjimkou Práva týká všech dnes existujících celostátních a téměř všech regionálních deníků). Podstatně úspěšnější bylo zakládání nových časopiseckých titulů, ať již šlo o původní tituly (společenský týdeník Reflex) nebo o domestikaci zahraničních titulů. Zřejmě nejvýznamnějšími vlastníky českého tisku (především denního tisku) byly v 90. letech Neue Passauer Presse, a.s., (mj. síť regionálních deníků Vltava-Labe-Press, a.s.) a Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft (mj. MF Dnes a Lidové noviny). Mezi zahraniční vydavatele dále patřil Handelsblatt – Dow Jones Investments B.V. (odstátněné Hospodářské noviny) a švýcarské vydavatelství Ringier (Blesk). Pokud jde o časopisy, tak se jedná např. o německé vydavatelství Bauer-Verlag (např. Bravo, Dívka, Tina, Chvilka pro tebe ad.), Finskou Sanoma Magazines (např. Men's Health, National Geographic, Ring, Vlasta ad.), Hachette Filipacchi (např. Appetit, Elle, Marianne, či Premiere) nebo o Ringier (např. ABC, Reflex, Týdeník Televize ad.) a Burdu (např. Burda, Betyнка, Svět ženy, Katka, Náš útulný byt) a řada dalších.

C. Vysílací média

V sektoru vysílacích médií proběhlo řízené odstátnění založené na politickém rozhodnutí, že tato média mají směřovat k tzv. duálnímu systému. Proto byly fakticky zvlášť odstátněny Československý rozhlas a Československá televize jako výrobci a vysílatelé programů a zvlášť technické zajištění vysílání, totiž kmitočtové spektrum a telekomunikační síť. Tak ze státních médií vznikla média veřejné služby a současně se uvolnily kmitočty pro potenciální soukromé vysílatele. Již od roku 1990 se začaly prudce rozvíjet soukromé rozhlasové stanice a v nabídce se objevila první významnější soukromá televizní stanice. Jednalo se o regionální stanici Premiéra, z níž se dalším vývojem stala dnešní stanice Prima. Duální systém se plně rozvinul v roce 1994, kdy začala rok po udělení licence vysílat první celoplošná televizní stanice TV Nova. Ještě během tohoto roku se stala ekonomicky nejúspěšnějším mediálním projektem. Srovnání jejího ekonomického úspěchu s její programovou nabídkou sugeruje představu, že transformace českých médií byla přechodem k vysoce komercializovaným, na tvorbu zisku orientovaným médiím, která ve velké většině rezignovala na společensky významné cíle informativního, edukativního či kulturotvorného charakteru. V polovině 90. let měl český posluchač a divák k dispozici dva celoplošné veřejnoprávní kanály České televize a dvě soukromé komerční televizní stanice. Vedle toho se vážavě začala rozšiřovat kabelová síť a satelitní vysílání. Paralelně nabízel Český rozhlas šest rozhlasových okruhů a existovaly tři soukromé celoplošné rozhlasové stanice a poměrně bohatá nabídka regionálních stanic.